

IKUS-ENTZUNEZKO INDUSTRIA HEGO EUSKAL HERRAN

PATXI AZPILLAGA

Artikulu hau Hego Euskal Herriko ikus-entzunezko industriaren azken urteotako bilakaera eta egungo egoera aztertzeko saio bat da. Lana ekonomiaren ikuspegitik jorratu da. Nola dago egituratuta ekonomikoki Hego Euskal Herriko ikus-entzunezko sektorea? Zeintzu dira bere ezaugarri eta datu ekonomiko nagusiak? Nola gaude gaur egun ikus-entzunezkoetan enpresa eta azpiegitura aldetik? Zer garrantzi dute horiek Euskal Herriko ikus-entzunezko sistemaren barnean? Zer barrunda daiteke horretatik guztitik etorkizunari begira? Hauek dira azterketaren nondik norakoak gidatzen dituzten galdera edo ildo nagusiak.

Azken bi hamarkada hauetan, 80.etik hona alegia, gauza asko egin da gure herrian ikus-entzunezkoen alorrean. Urtero errodatu da filmeren bat edo beste. Bat edo bi baino gehiago ere bai, normalean, eta urte onenetan bost eta seira ere heldu izan da bertan egindako luzemetraia-kopurua. Laburmetraiak, berriz, ugari egin dira, berrehundik gertuago ehundik baino urte hauetan guztietan.

Euskal Telebista ere hortxe dugu, hamalau urtetako ibilbidea eta gero, urtean hamar mila ordutik gorako programazioa emanez bi kanaletatik, eta egun bere saioak satelitez ere emitituz. Telebista lokalak, halaber, perretxikoak bezala ugaltu dira aldi batez.

Ikus-entzunezkoen erabilera, gainera, beste hainbat eremutara ere zabaldu da. Hezkuntzara, esaterako; edota enpresa zein instituzioen mundura, hauen komunikazio-estrategien funtsezko osagaia bilakatu delarik. Zerbitzuzko aplikazio komertzial hauetan ezin ahantz daiteke publizitatea ere, ordea, gurean garapen eskasa edo nahi baino txikiagoa izan duelako, tamalez. Bestalde, musika-bideo, bideo artistiko eta lan afizionatu-militante-eragile ugari ere egin da urte hauetan guztietan, zinearen banaketa eta erakusketa-arloei buruzko aipamenik ez egitearren.

Jarduera honekin guztiarekin batera, honen eraginez edo honen eragile ikus-entzunezko industri egitura eta enpresa-ehun xumeak joan dira sortzen eta eratzen, hain zuzen ere orrialde hauetan aztertu eta kritikoki baloratzen saiatuko garenak.

Gure barne-merkatuaren hedapen txikiak eta ikus-entzunezko industriaren berezko ezaugarri ekonomikoek —sektore konplexua, mota askotako sortzaile, teknikari eta azpiegitura eskatzen eta biltzen dituen, kostu eta arrisku handikoa, nazioartekotu eta kontzentratutakoa...— zaila egiten dute gure herrian berezko industri egitura osatu eta lehiakor bat era daitekeenik amestea ere. Hori, abiapuntu gisa onartu beharreko premisa dugu, ekoizpenaren aldetik bereziki.

Ordea industri alderdi honetatik daukaguna txikia, ekonomikoki ahula eta partziala, oso partziala dela aurrez onartzeak,

eta etorkizunean ere ziurrenik txikia, ahula eta partziala izaten jarraituko duela jakiteak, ez gaituzte eraman behar, besterik gabe, gure ikus-entzunezko sistemaren alde hau guxtiestera.

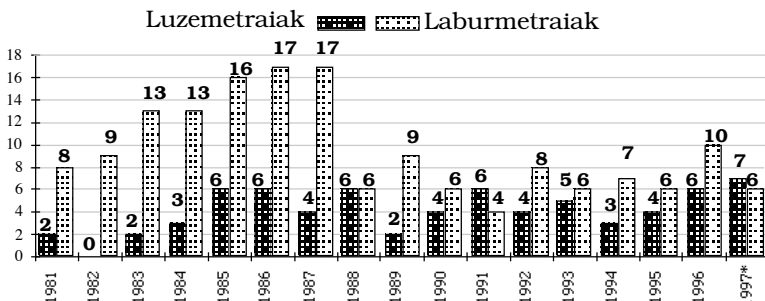
Alderantziz, Estatu espainiarrean eta Europan ikus-entzunezko produkzioa antolatzeko eredu gero eta industrialagoak nagusitzen ari diren garaiotan, derrigorrezkoa dugu baita Euskal Herrian ere alderdi hau jorratzea. Inguruko industria indartsu eta hedatuagoekin aurrez aurre, maila berean lehiatuko duen sistema eratuko ez bada ere, Euskal Herrian egitura pixka bat indartsuago eta zertxobait orekatu eta osatuagoa edukitzea garrantzitsua izango da ikus-entzunezko produkzioari eusteko edota hori garatzeko.

Ez da, baina, horregatik ahaztu behar ezta ere industri dimentsioa ikus-entzunezko sistemaren alderdietako bat baino ez dela. Hau da, bere balioa eta eraginkortasuna ezin direla neurri ekonomikoen arabera bakarrik zehaztu. Aitzitik, kultura sortu, garatu eta bideratzeko ahalmena dela horren benetazko neurria emango duena. Arreta ekonomian, lan egiteko moduetan eta enpresetan jartzeagatik ez da, hortaz, ahaztu behar kultura dela jokoan den gaia. Ez da, alegia, ikusmira estu eta laburreko ekonomizismoan edo «industrialitis» faltsu eta kaltegarri batean erori behar.

ZINEMAGINTZA

Lehen esan den bezala, filme-produkzio jarduera esanguratsu bat eman da Hego Euskal Herrian, kopuru-aldeetik behintzat, 1981etik aurrera (ikus 1 Grafikoa). Aurreko hamarkadan egindako laburmetraiek eta bereziki *Ama lur* eta *El Proceso de Burgos* luzemetraiek zabaldutako bideari beste 70 luzemetraiak eta, gutxi gora-behera, 161 laburmetraiak jarraitu diete¹. Urte batean bakarrik, hasieran, 1982an hain zuzen ere, ez zen luzemetraiarik errodatu, baina urte horretan ere bederatzi laburmetraia burutu ziren.

1 Grafikoa. Hego Euskal Herriko zine-ekoizpena

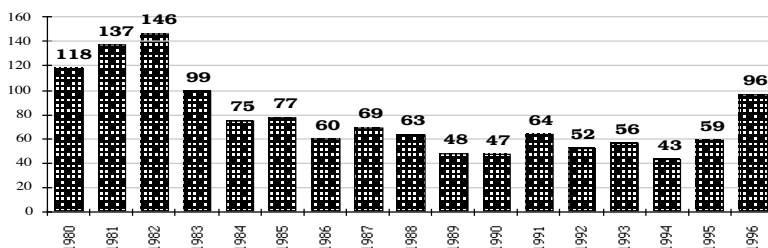

* Aurrikuspena.

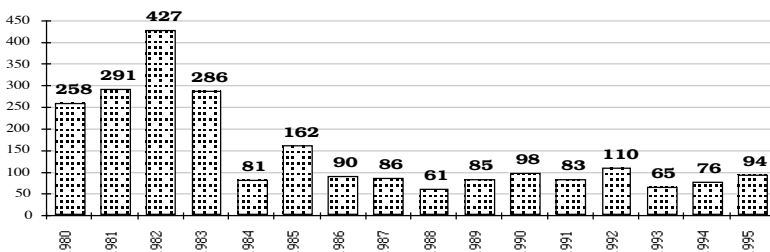
Iturria: Kultur Ministeritza / Eusko Jaurlaritza / Prensas espezializatuak. Egileak landutako grafikoa.

Grafikoan ikus daitezkeenez, ekoizpenak urtetik urtera gorra-beherak izan baditu ere, orokorrean, eta estatu espainiarrekoarekin alderatuta (2.1 eta 2.2 Grafikoak), maila egonkor harrigarri bati eutsi diola esan daiteke.

2.1 grafikoa. Estatu espainiarreko zine ekoizpena: luzemetraiak

Iturria: Cine & Teleinforme. Egileak landutako grafikoa.

2.2 grafikoa. Estatu espainiarreko zine ekoizpena: laburmetraiak

* Hamarkada hasierako kopuruak oso altuak dira telebistarentzat egindako hainbat saio dokumental laburmetraia gisa kontabilizatzen delako.

Iturria: Cine & Teleinforme. Egileak landutako grafikoa.

Izan ere kontuan izan behar da zer testuinguru ekonomikotan gertatu den gure zine-ekoizpenaren zuzpertzeara: ezerezetik abiatuta eta justu zinemagintza-krisiak jota eta gainbehera nabarmenean zetorrenean Europa osoan. Industri gisa, hondoa jotakoa zirudien zinemagintzak, hirurogeigarrenetik aurrera, telebistara lehiagatik nagusiki, ikusleak eta zine-aretoak etengabe galtzen ari baitzen. Estatu Espainiarrean, adibidez, 400 milioi ikusle joan ziren zine-aretoetara 1965ean eta 1988ean, aldiz, 70 milioi bakarrik. Zine-areto kopurua ere 8.000tik 1.800era jaitsi zen tarte horretan.

Gainera, kanpoko pelikulek, iparamerikarrek bereziki, Europako merkatuen gero eta zati handiagoak bereganatzen zituzten eta estatuen estatuko pelikulak txartelen salmentagatik bildutako kopuruaren gero eta kuota txikiagoarekin konformatu behar ziren. Estatu Espainiarreko kasuan, aipatu urte-tarte horretan % 35etik % 8ra jaitsi zen bertako pelikulek lortzen zuten zatia.

Horrela, bada, zine-ekoizpena babes publikoari esker bakarrik bizi zitekeen. Zinemagintzaren babes publikoak historia luzea du Europako lurralde guztietan. Ia mende hasieratik existitu da, eta lurraldetik lurraldera desberdintasunak ematen baziren ere kanpoko filmeen inportazioa mugatzea eta estatuan estatukoak ekonomikoki laguntzea zuten helburu. Laguntza ekonomiko hau, normalean, txartel-salmenten araberrako subentzio bat izaten zen, bildutako diruaren gaineko portzentaia gehigarri bat, alegia.

Laurogeiko hamarkada honetan, ordea, garrantzizko aldaketa eman zen Estatu espainiarreko laguntza-sisteman, eta honek egin zuen posible neurri batean zine-ekoizpenaren hedapena Euskal Herrian.

Bi faktorek esplikatzen dute zinemagintzaren susperraldia Hego Euskal Herrian. Batetik, giro politiko-kultural bizia eta askoren borondatea eta gogoa zinea egiteko. Eta bigarrenik, faktore ekonomikoa. Eusko Jaurlaritzak zine-ekoizpenak finan-

tzatzeko laguntzak ematen hasi baitzen 1981etik aurrera², eta 1983an, berriz, Madrilgo Administrazioak ere ordurarteko bere politika aldatu eta, esan bezala, aurretiazko subentzioak ematen hasi zelako³. Horiei Euskal Telebista eta TVEren zinearekin kolaboratzeko akordioak gehituko bagenizkie osatuta edukiko genuke Euskal Herriko zinemagintzaren finantzaketa-eskema orokorra⁴.

Bat-batean, hortaz, dirua jarri zen ekoizle eta zinemagileen eskura, eta bi instituzioen subentzioak batzeko oztoporik ez zegoenez, kointzidentzia honek Euskal Herrian zinea egitea posible egiteaz gain erakargarri ere bihurtu zuen, nahiz eta azpiegitura-faltak Madrilan edo Bartzelonan baino garestiago egiten zuen hemen ekoiztea.

Askotan kritikatu izan zaio «Miró legea»-ri ekoizpen-egitura zaindu ez izana eta horren zatikatzea eta azkenean ahultzea ere eragitea, ezarritako ereduak oinarri ekonomiko sendorik gabeko hainbat eta hainbat ekoizle eta zuzendariri eskaini baitzion pelikulak egiteko aukera. Eta neurri batean hala izan zen. Baina agian horrexek berak egin zuen posible Euskal Herriko ekoizleak eta zuzendariak estatuko zinemagintza egitura horretan sartzea.

Eusko Jaurlaritzaren subentzioek, bestalde, bertan lan egiteak zekartzan desabantailak konpentsatzeaz gain zinemagintza espainiarrean ari zen jatorri euskalduneko hainbat zuzendari eta ekoizle ere erakartzea lortu zuen.

Halabaina finantzaketa-sistema hauei esker hedatu den ekoizpen-jarduera horrek guztiak Euskal Herriko industri azpiegituran izan duen eragina, enpresen egitura aldetik begiratuta, eskasa izan da.

S. Zunzunegik, 1985.ean, bertako zinemagintzaz egin zen lehenetako ikerkuntzaren konklusioetan zera zioen, inoiz ez zela Euskal Herrian industri oinarri bat sortzeko adina zine-produkzio jarraiturik izan eta zentzu horretan Euskal Herriko zinemagintza gehiago zela norbanako batzuren lanaren eta borondatearen emaitza⁵. Orain, hori esan zenetik beste hamabi urte pasatu direnean eta pelikula dexentez gehiago ekoiztu

denean berretsi egin behar ditugu haren hitzak: ez da industri oinarria sortzeko adina masa kritikorik lortu.

Ez dira zinearen zerbitzurako enpresak bertan ezarri edo sortu (laborategiak, estudioak, argiztapena, eta abar...), ulergarria dena, bestalde, ezen horiek jarduera zabala eta espezializatua behar baitute bizirauteko eta garatzeko; baina ekoizpen-enpresak ere ez dira kapitalizatu, ez dute ahalmen finantzariorik garatu, ez dituzte merkatuak landu eta egituratu, ez bertan ez kanpoan.

Aurretiazko subentzio eta diru publikoarekiko menpekotasunak bere horretan dirau oraindik ere Euskal Herriko ekoiztetxeen artean. Zentzu horretan adierazgarria da ikustea nola babes publikoko sistemak aldatu eta produkzioa finantzatzeko bestelako modu batzuk nagusitzen ari direnean, euskal ekoiztetxe gehienek lehengoko eredu berberari atxekita jarraitzen duten, hasieran aipatzen genituen modu industrialagoe-tara moldatu ezinik.

Horrela erreferentzia gisa hartu dugun 70 luzemetraia-mul-tzo horretatik 39 filmek produkziarako subentzio edo inbertsio bikoitza izan dute, 19 pelikulek soilik Eusko Jaurlaritzare n edo Euskalmediaren parte hartzea jaso dute eta beste 5 film-eri Madrilgo Kulturako Ministerioak eman die subentzioa. Hau da, egindako luzematraia horietatik guztietatik 7 proiektuk bakarrik ez dute produkziarako subentzio edo inbertsio pu-blikorik jaso. Produkzioa bera hasteko diru publikoarekiko dependentsia argia da beraz, baina kezkarriena zera da egun ere euskal ekoiztetxeek hortik kanpo jokatzeke erakusten den ezintasuna.

Bestalde deigarria gertatzen da ikustea halaber nola oro t a-ra Madrilgo administraziotik jasotako dirutza handiagoa den bertatik bideratutakoa baino. Horrela, 1984-1987 tarteari da-gozkion laburmetraien ekoizpenera zuzendutako dirulagun-tzen erre f e rentziarik ezean eta aintzat hartu gabe ezta ere taki-lagatiko emaitzen araberrako dirulaguntzak, Madrildik 1984-1996 urte tartean jasotako dirutza 1.793,5 milioi pezetakoa izan da. Eusko Jaurlaritzak bideratutako dirutza osoa hortxe-

-hortxe dabil 1.792 milioirekin. Honek adierazten du zer mai-lataraino dagoen Euskal Herriko zinemagintza estatu espai-niarrekoan txertatuta.

1 taula. Madrilgo Kultura Ministerioaren subentzioak Euskal Herriko zinemagintzari					
Urtea	Luzem.	Kopuruak	Labur.*	Kopuruak	Guztira
1984	6	165.000.000			165.000.000
1985	5	165.000.000			165.000.000
1986	5	159.700.000			159.700.000
1987		0			0
1988	4	109.000.000	26	32.000.000	141.000.000
1989	4	104.000.000	4	6.191.460	110.191.460
1990	3	110.000.000	3	6.700.000	116.700.000
1991	3	135.000.000			135.000.000
1992	2	147.500.000	11	16.981.333	164.481.333
1993	1	126.908.235	7	19.600.486	146.508.721
1994	6	245.599.286	9	18.431.116	264.030.402
1995	3	140.000.000	6	11.611.115	151.611.115
1996	1	70.000.000	3	4.266.904	74.266.904

* Ez dugu 1984-1987 urte tartean laburmetriak egiteko emandako subentzioen berri.

2 taula. Eusko Jaurlaritzaren subentzioak eta Euskalmediaren inbertsioak.						
Urtea	Luz.	Kopuruak	Lab.	Kopuruak	Beste*	Guztira
1981	1	10.000.000				165.000.000
1982	2	30.000.223	2	1.500.000		31.500.223
1983	2	16.693.062	7	14.113.096		30.806.158
1984	4	70.609.000	4	10.012.137		80.621.137
1985	3	60.000.000	2	2.365.000	100.000.000	162.365.000
1986	5	85.000.000	9	8.770.000		93.770.000
1987	7	92.000.000	10	11.000.000		103.000.000
1988	5	187.000.000	7	8.200.000		195.200.000
1989	2	76.582.300	5	9.900.000		86.482.300
1990	2	57.000.000	4	7.400.000	28.500.000	92.900.000
1991	4	45.000.000	3	5.000.000		50.000.000
1992						198.700.000
1993						180.500.000
1994						165.000.000
1995						165.000.000
1996						146.600.000

* Erdimetriak dira.

1992-1996 urte tarterako, Euskalmediak inbertitutak diru kopuru osoa baino ez da zehazten.

Laurogeiko hamarkadan ezarritako zine-produkzioa ba-
besteko sistema hauek aldakuntza nabarmenak ezagutu dituzte
azken urteotan. Estatu Espainiarrekoan ekoiztetxe egonkor
eta kapitalizatuagoak bultzatu nahi dira orain, kapazak izan-
go direnak, teoriarik behintzat, produktua modu egokiagoan
burutu eta merkaturatzen⁶.

Horrela bada, 1994tik aurrera murriztu egin dira aurretiaz-
ko subentziorik jasotzeko aukerak eta, aldiz, laguntza-bide be-
rri bat zabaldu da. Orain, Alderdi Popularrak aurten bertan eza-
rritako araudian sartutako aldaketekin, aurretiazko suben-
tzioa eskatzeko eskubidea egile berriei edota izaera experi-
mentaleko produkzioei bakarrik mugatu zaie, egile berritatz
hiru filme baino gutxiago egin dituen zuzendaria kontsidera-
tzen delarik. Hau da, gehienez jota ere bere hirugarren pelikula
egiteko eskatu ahaliko du zuzendari batek aurretiazko suben-
tzioa. Hortik aurrera ezin izango du hori eskatu.

Baina bestalde, filmea aurretiazko subentziorik gabe buru-
tzen duten ekoizleei, egindako inbertsioaren herena jasotze-
ko aukera eskaintzen zaie subentzio gisa, baldin eta pelikula
horrek zine-aretoetan estreinatu eta gero takilan 50 milioi
pezeta lortzen baditu bi urtetan⁷. Arau orokor honek salbues-
penak ditu, besteak beste hizkuntza gutxiengotuekin zeriku-
sia dutenak. Hala katalanez, galizieraz edo euskaraz egindako
pelikuek nahikoa izango lukete 10 milioi pezeta lortzearekin
subentziorik jasotzeko, hori bai, horietatik bost jatorrizko ber-
tsioan lortu beharko lirakekeelarik⁸.

Aldaketa hauen eskutik edota, hobeto esanda, horiekin ba-
tera produkzio-egituren eraldaketa garrantzitsua gertatu da, na-
gusiki Estatuko komunikazio-taldeen eskutik. Horrela, Prisa tal-
deari eta Canal+ telebistari atxekitako Sogetel ekoiztetxeak eta
Sogepaq banatzaileak akordioak sinatu dituzte hainbat ekoiz-
tetxe independenterekin filmeak elkarrekin ekoizteko. Hala,
Andres Vicente Gomez-en Lolafilms eta Iberoamericanarekin,
Boca a Boca-rekin, CPArekin edota Fernando Truebarekin,
gero xago El Correo taldearen Tele5 ere gehitu egin zaielarik.

Antena 3 eta Z taldea ere beren aldetik saiatu dira antzeko egiturak osatzen Aurum ekoiztetxea eta Lider Films banatzailearen bitartez.

Ondorioa argi dago, zinemagintza gero eta eredu industria-lagoarenpean antolatzen ari da Estatu Espainiarrean, bai babes publikoaren aldetik, baita ekoiztetxeen aldetik ere. Zentzu honetan, Alderdi Popularrereko arduradunek adierazi dute jada euren helburua subentzio publikoak desagertaraztea dela eta horren ordez zerga-arintze eskemak ezartzea.

Eredu horretan bakarrik enpresa indartsuak, finantzak eta banaketa-sareak menderatuko dituztenak, iraunbizi ahalko dute. Eta horiek argi dago zeintzu diren Estatuan.

Euskal Herriko babes-sisteman ere gertatu dira aldaketak. Izan ere 1990.ean Eusko Jaurlaritzak elkarte publiko berezi bat, Euskalmedia delakoa, eratzea erabaki baitzuen ordutik aurrera ikus-entzunezko produkzio-ekimenak bertatik bideratzeko asmoarekin.

Aurretiko subentzio-politika arretaz jarraitzen bada antze-man daiteke nola Eusko Jaurlaritza bera ekoizle zuzen gisa agertu izan den behin baino gehiagotan⁹. Diskrezionalitate horrek egonezina sortu zuen behin eta berriz bertako ekoizle eta zuzendarien artean zeinek ez zuten bere kabuz ekoizteko ahalmen hori. Zentzu horretan, Euskalmediaren sorrerak Jaurlaritza eta ekoizle eta zuzendari gehien arteko haserrea eta harremanen gaiztotzea ekarri zuen.

Planteamendua zera zen, ikus-entzunezko ekoizpenak subentzionatu beharrean, horietan inbertitzea. Horrela, sisteman sartutako dirua errekupe ratzen joatea espero zen etorkizunean urteroko diru-aurrekontu berrien bitartez eta errekupe ratutakoaren berrinbertsioari esker efektu biderkatzailea lortuz. Ez zen ordea, horrelakorik gertatu.

Teorian planteamendua ez zen desegokia. Neurri batean, Europako beste lurralde batzuetan egiten ari zenari lotzen zitzaion. Gainera, ikus-entzunezkoen planteamendu ireki bate-

tik abiatzen zen proiektua, ez hortaz zinea bakarrik sustatzeko asmoarekin baizik eta telebistarako programak ere.

Halabaina 1992-1996 bitartean egindako inbertsioek porrot egin zuten. Batzuetan planteamendu desegokietan oinarritzen zirelako inbertsioak eta bestetan horiek jaso zituzten enpresak, beren jardueraren antolamendu txarraren ondorioz, gainbehera etorri zirelako. Urte ezberdinetan burutzeko ekoizpen-multzotan egindako inbertsioak, Igeldorekin (hiru produktu-multzo, sei filme, bi telesail eta dokumental bat osatzen zituztenak), eta Lanzinemarekin (hiru filme) izan dira agian ekonomi aldetik ekimen garrantzitsuenak, baina horiek ere ez dute lortu bi enpresa horiei urte batzuetarako egonkortasun minimo bat ziurtatzea baino beste ezer.

Euskalmediaren ibilbidea hitz batean laburbiltzekotan, ordea, noraeza aukeratu beharko litzateke. Diskrezionalitate osoz, inori esplikaziorik eman gabe, egin ziren inbertsioak, askotan justifikazio ekonomiko eta politiko argirik gabe.

Pasa den urtean likidatu egin zen elkarte eta iaz Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailak ezarritako bide berriari jarraituko zaiola dirudi aurten ere. Aldaketa bakarra nekazaritza-inguruko zine-aretoei emango zaizkien laguntzak izango omen dira. Halabaina Eusko Jaurlaritzaren bide hau teknikoki berria bada ere, errealitatean lehengoko subentzio-eskema klasiko eta tradizionalera itzultzea baino ez da. Berrikuntza bakarra gidoiak idazteko eta egitasmoak garatzeko laguntzak dira¹⁰. Bestela luzemetraiak eta laburmetraiak egiteko subentzio klasikoak eta betikoak dira.

Dugun testuinguru gero eta industrialagoa aintzat hartuta eta gure enpresen egitura ekonomiko ahula ikusita, ez dut us-te ordea nahikoa izango denik eskema hori gure zinemagintzari egun behar duen bultzada emateko. Kultur ikuspegia berreskuratzea neurri batean garrantzitsua izan da, baina oraindik ibilbide luzea dago egiteko bai kulturaren alderdi honetatik (euskaraz egindako zinea) eta baita industri erronkan ere.

Lehenengoari dagokiolarik, eta euskararen ikuspuntutik bereziki, prestakuntza eta sormena eta esperimentazioaren

sustapena klabeak dira. Horrezaz gain, barne-merkatua antolatzea eta egituratzea inoiz aintzat hartu ez den erronka garrantzitsua izan daiteke, egun Estatu-mailan subentzioak antolatuta dauden eran ekoizpenarentzat ere garrantzitsua izan daitekeena. Horretarako oinarrizko baldintza batzuk alde ditugu, gainera: zine-aretoak denak bertako enpresenak dira, ez dira kanpoko zirkuitoak bertan sartu. Are gehiago, hiriburuetan zine-aretoak eragiten dituzten enpresen egoera ekonomikoa oso ona da eta zenbaitetan beren zirkuitoak Estatuko beste hiriburuetara hedatu dituzte (hala nola Iruñeko Golem-ekoak Logroño eta Burgosera, edota Gasteizko Mikeldikoak Madrilerara). Gainera herrietako zine-areto publiko sare zabala dugu Gipuzkoan eta Bizkaian, posible egingo luketenak ekimen publikoak koordinatu eta horiei hedapen zabalagoa ematea.

Banaketa dugu honetan ahula, baina arlo ez komertziale-tatik burutzen ari diren ekimenak, Tinko elkarteak bultzatzen duen Euskara Zinema Aretoetara ekimena bezalakoa, garrantzitsuak izan daitezke epe ertainera.

Industri alderdiari dagokiolarik, bestalde, Euskal Telebistarekiko harremanak estutzea eta hau zine-ekoizpenera erakartzea funtsezkoa izango da datozen urteetan. Horretan ordea, ekoiztetxeek eurek ere erantzukizun handia dute, gaia ezin baita planteatu, garai batean bezala, Euskal Telebistari bere programazioaren eta kostuen egitura aldetatik inondik inora in-t e resatzen ez zitzaizkion produktuetan dirua inbertitzeko bes-terik gabe exijituz.

Horrek produkzio-baldintzak egokitzea eta beste modu ba-tean planifikatzea eskatzen du, gehiago barrura begira agian kanpora baino. Horrek ez du ordea zertan zine «txikia» edo «pobrea» ekarri kulturaren aldetik.

Puntu honek, gainera ezin hobeto eramaten gaitu artikulua honen funtsa den beste gaira, telebistarentzako lan egiten du-ten ekoiztetxeak eta zerbitzu-enpresak. Askotan bigarren mai-la batean kokatu izan dira enpresa hauek zinekoak duten *glamour*-a falta zaielako edo. Horrek ez du ordea esan nahi ga-rrantzi gutxiagokoak direnik ez ekonomikoki ezta kulturalki ere

Euskal Herriko ikus-entzunezkogintzarako eta kulturgintzarako. Horren adibiderik begibistakoena agian, Asegarce berarena da, telebistarako sukaldaritza-programa egiten hasi eta egun Juanma Bajo Ulloaren azken filmearen ekoizle.

PRODUKZIO- ETA ZERBITZU-ENPRESAK

Telebisten egungo ekoizpen-ereduetan gero eta garrantzitsuagoak dira ekoiztetxe independenteak, azpikontrataturakoak eta zerbitzu-enpresak¹¹. Kostu finakoak eta arriskuak murrizteko, malgutasuna irabazteko azken finean, produkzioaren gehiengoa etxe barruan, euren kabuz egin beharrean, telebista publiko gehienek beti egin izan duten bezala, orain telebista guztien joera, publiko zein pribatuena, produkzioa kanpora ateratzearena da. Beste hainbat industrian bezala kanpoan e rostera eta hornitzaile-sarezabal batez inguratzeraz jotzen dute telebistek beren programazio-orduak betetzeko.

Egia esan, betidanik egon dira telebistei zerbitzu espezializatuak eskaintzen zizkieten enpresak, arlo teknikoan nagusiki, baina baita produkzioan ere. Inoiz ez da ordea ekoizpena kanporatzeko joera hau egun adinako hedapenarekin gertatu. Alde honetatik uste dugu egungo dinamika hauek garapen-aukera berriak zabaltzen dizkiola Euskal Herriko ikus-entzunezkogintzari. Arazoak eta erronkak ere bai, ikusiko den legez.

Sektore honen garapenean Euskal Herrian hiru aldi bereiz daitezke, estuki lotuta bakoitza Euskal Telebistaren programazio-ereduarekin, kontsolidazio-mailarekin eta ekoizpena antolatze-ko moduarekin. Nahiz eta enpresa hauek beste telebista, merkatu eta arlo batzuetarako ere lan egingo duten, Euskal Telebista da dudarik gabe multzoari egitura eta proiektzioa ematen diona.

Lehen aldia, hortaz, ETB sortu eta 1987 arte luzatzen da gutxi gora-behera, zeinean Euskal Telebistak enpresa hauetatik jasotzen dituen zerbitzu-motak teknikoak diren gehienbat, bikoizketakoak nagusiki, baina baita ENGak ere. Horien ondoan, bertako zine-ekoiztetxeek egindako filmeen antena-eskubideak erostean eta produkzio gutxi batzuren enkarguan egindako inber-

tsioak dira aipagarri —gehienetan dokumental motakoak—. Ekoizpena, zentzu honetan, ETBtik bertatik landua eta zuzendua da gehienetan. ETBk berak kudeatzen du ekoizpena eta kontratazioak berak egiten ditu zuzenean. Bikoizketa-etxez gain, hortaz, zerbitzu-etxe gutxi batzuk eta gehienbat *free-lance* moduan dabilzan profesionalek osatzen dute sektorea.

Bigarrenaldia, berriz, 1987tik 1992 arte luzatuko litzateke. Kanpoko etxeei zerbitzu tekniko gehiago eskatzen zaizkie, pixkana-pixkana maila altuagokoa ere —postprodukzioak, erretransmisiokoak, *plató*ak...—. Bigarren kanalaren zabalkuntzak beharrak aregotu zituen lehenengo, baina ETB bera kontsolidatzen ari den heinean gero eta gehiago zaintzen du baita ere itxura teknikoa, eta hortik eskakizunak ere beste maila batekoak izatea. Pixkanaka-pixkanaka halaber programa gehiagoren produkzioa egiten da enkarguen bitartez, hala nola lehiaketak eta *magazine*ak, ohiko dokumentalez gainera. Alde honetatik gero eta gehiago jotzen da ekoizpenaren kudeaketarena rdura azpikontratatuta ari den ekoiztetxeari igarotzen. Bigarren kanala gazteleraz izateak ere zera ekarriko du, kanpoko ekoiztetxeak ere hurbiltzea beren programak eskaintzera. Aldi honetan, produkzio eta postprodukzioko zerbitzu-enpresen neurritz kanpoko ugaltzea ematen da, urte batzuren bueltan itxi egin beharko dutenak.

Eta hirugarrena 1992tik aurrera luzatuko litzateke. Barne-produkzioaren aldeko apustua sakondu egiten da eta aurrereko urteetan fikziozko programetan edo telesailetan egindako lehen ahaleginek jarraipena izango dute. Ibilbide honetan, *Goenkale* gune inportantea izango da. Horren ostean fikzioaren produkziarako joera erabat sendotu baita. Bestalde, ordea, eskatutako zerbitzu teknikoak eta horien antolakuntza berregituratu egiten dira: bikoizketa-eskakizunak gutxiagotzen hasten dira eta ENG zerbitzuaren azpikontratazioa ere berrantolatu egiten da. Gainera, Miramongo Produkzio Zentrua amaitu eta benetan eraginkor izaten hasten denez kanpoko postprodukzioko zerbitzu edota *plató*en beharrak gutxitu egiten dira. Honek estualdia ekarri du zerbitzu-etxeen artera, hainbatek ateak itxi ere egin behar izan dituelarik. Halabaina,

horrekin batera, gero eta programa gehiagoren ekoizpena has-
ten da kanpora ateratzen, nahiz eta gero, normalean, baliabi-
de teknikoak ETBk berak jarri edo kontratatuko dituen.

Sektorearen ezaugarriak ezagutzeko aintzat hartu behar
dira, halaber, beste klabe batzuk ere. Horietako bat larrialdiaz
ibili izana da, ulergarria neurri batean, baina gauzak ondo
pentsatzeke egitea eta ondoren desoreka nabarmenak eragin
dituena, horien artean telebista ikus-entzunezko sektorearen
osagai eta motore gisa planifikatu ez izana. Bestea, klientelismo
edo itzal politikoa, neurri batean aurrekoarekin lotuta dagoena.
Enpresen sorkuntzan, enkarguetan eta azpikontratazio-eraba-
kietan pisua izan duen faktorea izan da. Ezaguna da, besteak bes-
te, EAJ tratu berezia jaso duen zenbait enpresen atzean egon de-
la eta dagoela oraindik neurri handiago edo txikiago batean. Ho-
nako menpekotasun politikoak ekidin-zailak dira edozein eko-
nomi jardueratan, baina hemen hain nabarmena izateak kre-
dibilitatea, sinesgarritasuna kendu dio sektoreari. Eta, hiru-
garrenik, produkzioko politika eza. Epe laburrerako progra-
mazio-beharrik agintzen dute telebistaren gestioa, neurri han-
di batean normala dena, bestalde. Ordea, gurea bezalako he-
rri batean, non produkzio-egiturak ahulak eta urriak diren,
hauek garatzeko eta hobetzeko epe luzeragorako ikusmira ere
derrigorrezkoa da.

Enpresen aldetik berriz jokamolde ezberdinak eman dira. Ba-
tzuek *abenturerismora* jo zuten, adibidez, K-2.000-k. Indus-
tria eta merkatua ezagutu gabe, ingurua egituratu eta indar-
tu gabe Estatuko bideo-postprodukzioan aitzindari izan nahi
izan zuten bere garaian, hori bai, subentzio publiko onak ja-
so eta gero. Halako kaleek kalte egiten diote ez bakarrik hori
jasaten duen enpresari baizik eta industri sektore osoaren ga-
rapenari, urte batzuetarako instituzioen, inbertsoreen eta finantz
ajenteen mesfidantza sortaraziz. Txarrena, ordea, halako espe-
rientziak behin baino gehiagotan errepikatu direla izan da.
Horren beste alde berriz, beste asko geldoegiak izan direla
da. Errekurtsoak, baliabideak izan dituztenean ez dituzte edo
ez dute jakin izan horiek merkatu, arlo edo funtzionatzeko

modu berriak jorratzeko erabiltzen. Horien faltan, berriz, orain ezin.

Edozein kasutan, garapen eta bilakaera honen guztiaren ondorio da egun dugun sektorea. Egundirurogei bat enpresek osatzen dute sektorea, orotara, 5.500-6.000 milioi pezeta inguru fakturazten dutelarik. Fakturazio horren erdia baino zeozer gutxiago Euskal Telebistaren demandari dagokio, honela banatzen dena, gutxi gora-behera, 1996ko aurrekontuen arabera: 300 milioi pezeta ENGtan, 700 milioi bikoizketetan eta 1.800 milioi enkarguzko produkzio eta koprodukzioetan. Bestiak Espainiako merkatuan lortutakoak izango lirateke, Asegarce-ren bitartez behinik behin, eta, azkenik, enpresa eta instituzioentzako zein hezkuntzarako bidegintzan¹².

Oraindik desoreka nabarmenak erakusten baditu ere, orokorrean duela urte batzuk baino egituratuago dago enpresa-multzotz hau. ENG zerbitzuen berrantolaketak neurri bateko normalizazioa ekarri du borroka bizia ezagutzen ari zen arlo honetara¹³.

Bikoizketak, berriz, fakturazio-kopuru normalagoak erakusten ditu. Egia da horrek K-2.000, Edertrack eta Irusoin-en une txarrak pasatuko dituztela esan nahi duela, baina, bestalde, ez dut uste gurea bezalako ikus-entzunezko ekonomia urriak halako desoreka luzaragoan jasan zezakeenik. Urteak joan urteak etorri bikoizketan, helden zen edozein produkturen bikoizketan gainera, joaten baitzen sektorearen dirutza nagusia, urtean 1.000 milioi pezeta inguru. Gainera, enpresa hauek, lehen esan den bezala, ez dira beren momentuan kapaz izan beren bizkar hartzeko bikoizketari bestelako irtenbide eta proiektzioa bilatzen. Dena den, dirua xahutzearen arazoa hemen baino, egiten diren *Toma y Daca* bezalako alferrikako produkzio horietan dago.

Ekipamenduari dagokiolarik, bestalde, nahikoa osatuta dago eta berrikuntza nabarmena ematen ari da edizio dijitalerantz. Halako inbertsioak ordea, beti dira arriskutsuak, are gehiago gurea bezalako sektore batean, hain proiektzio urria duena kanporantz.

Azkenik, ekoizpenaren aldetik, ETBk fikzioari, edo hobeto esanda, telesailen produkzioari emandako garrantziak lagundu egin dio sektoreari bere kalitate-maila igotzen, sektorea bera konplexuagoa eginen. Alde honetatik, euskarazko gidoigin-tzan eman den garapena izugarri ona izan da.

Bestalde, arlo honetako hainbat enpresa, orain arte ez bezala, kapaza dela demostratzen ari da berezko proiektuak garatu eta burutzeko, hala nola Baleuko *Los Megasónicos* hiru dimentsiotako marrazkiekin.

Ordea garapen hau guztia lan-baldintzak txartzearen kontura egin da neurri handi batean ere. Lehen ordu-erdiko kapitulu batengatik ordaintzen zenarekin orain 50 minutukoak egin behar dira. Gehiago egiteak merkeago produzitzea dakar bai, baina badira horretan ere muga batzuk ezagutu eta errekonozitu egin behar direnak gurutzatu baino lehen.

Kalitateak ere kolokan jarri izan dira. Horren adibide dugu, besteak beste Pausokak egindako *Pocahontas II* marrazki biziduna, zeinarekin, nazioarteko merkatuan ate faltsutik, hau da, B mailatik beherako produktu batekin, sartu nahi izan den.

IKUS-ENTZUNEZKO SEKTOREA?

Ikuspuntu honetatik egin dugu Euskal Herriko ikus-entzunezko industriaren azterketa eta kritika: merkatua, ekonomia, industria ez dira bakarrik datu exogenoak, kanpotik ezarritako egiturak eta baldintzak, zeinen eraginetatik defendatu edo beraietan murgildu baino beste aukerarik ez daukagun. Ekonomia, merkatua eta industria bertatik eraiki beharreko zer-bait ere badirela kontsideratu behar dela uste dugu.

Erreferentzia inportanteak dira nazioarteko eta Estatuko merkatuak eta egiturak, hain zuzen ere gure industria mugitzen eta murgiltzen den testuinguru politiko eta ekonomikoa osatzen baitute. Baina ez da ahaztu behar ezta ere horiek egin duten indar zentrifugoa izugarria dela gure arekiko. Horren isla da gure zuzendari eta aktore ospetsu gehienak Madril

inguruan lan egiten ibiltzea, edota zenbait ekoiztetxek nazioarteko koprodukzioetara jo izana gero eta gehiago. Euskal Telebista bera ere neurri batean zurrumbilo horretan harrapatuta dago, programen eta erretransmisioen eskubideak erosten diren modua dela eta —telebista autonomiko guztiek batera, FORTAren bitartez, alegia—. Zine eta bideoaren merkatuaren aldetik ere gurea Estatukoaren zati hutsa eta berezitu gabea da neurri handi batean.

Zaila edo ezinezkoa da indar horri guztiari aurre egitea. Neurri handi batean zentzugabea ere badela esan genezake. Baina horrek ez dizkigu aukera guztiak kentzen. Barruranzko indar zentripetoa egingo duten egiturak ere antolatu behar dira, ez besteari aurrez aurre aurka egiteko, ez dugu hainbestearinako indarririk. Ezta bertan itxi eta gordetzeko ere, kanpokoarekin elkarbizi eta kanpora irtetea gure kulturgintzaren funtsezko erronka baita. Zentzu honetan ikus-entzunezko ekonomia eta egitura ahalik eta eraginkor, egonkor eta eutsigarrienak eraiki behar direla da gure planteamendua.

Alde honetatik, bide luzea eta arazo ugari ditu oraindik gainditzeko Euskal Herriko ikus-entzunezko gintzak. Besteak beste zinemagintzarako planteamendu ireki eta egoki bat aurkitzea eta telebistagintzan, programazioarekin batera produkzioaren plangintza irizpide oinarrizko batzuk ezartzea.

1. Bertan egoitza soziala duten ekoiztetxeen edo, kanpokoak izan arren, ETBren, Eusko Jaurilaritzaren eta Gobernu Nafarraren inbertsio eta subentzioen partaidetzarekin egindako luzemetraia- eta laburmetraia-kopuruak dira horiek, gutxi gora-beherazkoak beti ere laburmetraien kasuan. Produkzio-eskema horietatik kanpo baina bertako zuzendariek egindako filmeak ere aintzat hartuko bagenitu erruz handituko litzazkiguke kopuruak.

Murriztegiak dira, agian, aipatutako irizpideak hego Euskal-Herriko zinemagintza mugatzeko produkzio aldetik. Zentzugabeak ere gerta daitezke zenbait kasutan, ekoizpena eta ekoizteko industri egitura ez baitira bakarrik dirua jartzera mugatzen. Ohiz erabili izan direnak dira, ordea, eta, zerbait ona izatekotan, irizpide objektiboak dira. Kasuan kasuko eztabaida egin ezean beraiekin jarraituko dugu, hortaz.

2. Behin-behineko moduan lehenengo urteetan, eta araudi zehatz baten arabera 1984tik aurrera.

3. Erret Dekretua 3304/1983. Hau da «Miró Legea» ezizenez ezagutu zena. Honen arabera, besteak beste, filmearen produkzioa finantzatzeko, egitera zihoazen filmeari takilagatik legokiokoen subentzioaren aurrerapena jasotzeko aukera ematen zaie ekoizleei. Hau errealtatean itzuli beharrik gabeko subentzio-modua bihurtu zen.

4. Aintzat hartu beharko lirateke, halaber, Nafarroako Gobernuak banatutako subentzioak. Hauek, baina, soilik laburmetraiak eta bideogintza subentzionaizera zuzentzen dira. 1985etik aurrera urtero bi

laburmetraia subentzionatu dira, hasieran 500.000 pezetatako kopuruarekin eta azken urteotan milioi t'erdikoekin.

5. S. Zunzunegui, *El cine en el País Vasco*, Bizkaiko Foru Aldundia, Bilbo, 1985, p: 399.

6. Zentzu honetan, Miró-ren legeak ez zuen lortu filme espainiarrek beren barne-merkatuaren gaine-ko kuota berreskuratzea. Alderantziz, pixkana-pixkana zine espainiarra posizioak galtzen joan zen bere merkatuan bertan, eta horrela 1989an, takilagatik bildutakoaren % 8 baino ez zuen jaso. Gainera, subentzio aurreratuen sistemak produkzio-kosten hazkundera ekarri zuen eta horrekin batera produkzio-kopurua asko gutxitzea. (Ikusi Zenbait Egile, *La industria cinematográfica en España*, Fundesco-Kultura Ministerioa, Madril, 1993)

7. Hirugarren bide honen aukera 1989an zabaldu zen Semprún Espainiako Gobernuako Kultur Ministerioan zelarik. Orduan eraginik ez zuen izan, ordea, hau da, oso egitasmo gutxi jo zuten aukera horretatik. 1994an berriz, birmoldatu egin zen araua eta subentzioa jasotzeko lortu beharreko gutxienezko diru-kopurua 30 milioitara jaitسي zen. Indarrean egon den hiru urte hauetan eraginkorra izan da. Orain Alderdi Popularrak gogortu egin du arautegia eta 50 milioitara igo du berriro ere takilagatik gutxienez lortu beharreko dirutza. Salbuespen gisa egile berriek egindako filmeak eta 200 milioitik behera kostatutakoak zehazten dira, zeinentzat 30 milioitan uzten den lortu beharreko takilagatik sarrera minimoa.

8. Salbuespen hauek 1994ko arautegian zeuden gisa berean utzi ditu Alderdi Popularraren arautegi berriak. Eraldatuta suertatu diren beste arauak pelikula bakoitzak gehienez jaso dezakeen dirutza 200 milioi pezetatik 150 milioitara jaistea eta gidioek jasotako laguntzak filmea egiten bada itzuli beharra dira. Halaber, aparteko kalitateagatik 30 milioitako subentzio berezia jasotzeko aukera desagertu egiten da (urteko honako hamar subentzio eman zitezkeen). Horien ordez kategoria bereziko zinemaldietara joategatik, urteko 20 milioitako hamar subentzio-aukera zehazten da. Banaketarako laguntzak bere horretan uzten dira.

9. Hau da ETBrekin batera egindako hiru erdimetraien kasua (*Ehu metro*, *Zergatik Panpox* eta *Hama-seigarrenean aidanez*) edota *Santa Cruz*, *el cura guerrillero* luzemetraiaarena.

10. Gidoigintza eta garapenareko laguntzen alde honetatik Europako joera berriei atxikitzen zaio Kultura Saila, honako mekanismoak baitira, hain zuzen, Europar instituzioetatik bultzatzen ari direnak, MEDIA delako programaren bitartez, pelikula eta telebista programen banaketarekin batera.

11. Lehenengoak egiten dituzten programen gaineko eskubide edo jabego ekonomikoa gordetzen duten ekoiztetxeak izango dira. Bigarrenak, berriz, telebistaren kontura egiten dituztenak, produktuaren gaineko inolako eskubiderik gorde gabe. Hirugarrenak, azkenik, telebistari zerbitzu teknikoak eskainiko lizkioketenak, hala nola, bikoizketa, argiztapena, kamerak, unitate ibiltariak...

12. Eusko Jaurlaritzaren Hezkuntza Sailak urtero 40 milioi pezeta bideratzen ditu hezkuntzarako eskarazko bideogintzara, EIMA II delako programaren bitartez.

13. Nahiz eta berrantolaketa bera ere istilutsua gertatu den halaber, ENG zerbitzuak eskaintzen zituzten enpresen arteko lehia hain zen gogorra ezen prezioak erdira baino gutxiago jaitسي zirela urte gutxi-
ren buruan. Gauzak horrela, ETBk lehiaketara atera zuen zerbitzua 1992an, batetik are gehiago onuratzeko gerra horretaz, eta bestetik zerbitzuari egonkortasun ekonomiko minimo bat ematearren. Gauzak horrela, bi enpresa-talde edo Aldi Baterako Elkarte aurkeztu ziren lehiaketara eta prozesu irregu-
lar baten ondoren azkenean proiektu garestiena aurkezten zuen taldeari eman zion.